

ROLA BIEGŁEGO PSYCHOLOGA W POSTĘPOWANIU KARNYM

Prawo i psychologia dla wielu to dwie rozłączone dziedziny. Wydawać by się mogło, że w praktyce zawodowej prawników psychologia niewiele znaczy. Jednak już na etapie postępowaniu sądowego okazuje się, że rola psychologa jest znacząca, w szczególności gdy, wobec skutecznej obrony oskarżonego, nieodzownym elementem staje się uzyskanie wiadomości specjalnych leżących w wyłącznej kompetencji psychologa. Należy zatem stwierdzić, iż celem stosowania wiedzy psychologicznej jest pomoc w rozwiązywaniu problemów prawnych, wtedy gdy sama znajomość przepisów prawa nie wystarcza. Z tego też powodu obie te dziedziny krzyżują się ze sobą. Przede wszystkim przejawia się to w aplikowaniu wiedzy psychologicznej do praktycznych zagadnień wymiaru sprawiedliwości chociażby poprzez wydawanie opinii w postępowaniach sądowych czy też podczas czynności procesowych, dla których przepisy przewidują obecność psychologa. W ten sposób psycholog odgrywa ważną rolę w procesie stosowania prawa, a jego wiedza jest niezwykle przydatna organom procesowym w dążeniu do realizacji zasady prawdy materialnej.

Rola biegłego psychologa przejawia się na różnych płaszczyznach, a jej zakres wyznaczany jest przez normy postępowania karnego określające warunki i formy jego działania. Nie ulega zatem wątpliwości, iż aktywność psychologa musi mieścić się w ramach określanych przez ustawę. Biegłych psychologów można powołać na każdym etapie postępowania karnego. Biegły podejmuje czynności na podstawie posta-

---

1 Zakład Prawa Karnego, Katedra Prawa Karnego i Kryminologii, Wydział Prawa Uniwersytetu w Białymstoku.

nowienia o powołaniu biegłego. Zgodnie z treścią art. 197 § 1 kpk. zobowiązuje biegłego do wypełniania powierzonych obowiązków sumiennie i obiektywnie. W przeciwnym razie biegły ponosi odpowiedzialność karną, co wynika wprost z treści art. 233 § 4 kk.: „Kto jako biegły, rzeczoznawca lub tłumacz, przedstawia fałszywą opinię lub tłumaczenie mające służyć za dowód w postępowaniu, podlega karze pozbawienia wolności do lat 3”.

Zakres ekspertyzy psychologicznej może zawierać: podjęcie próby ustalenia czynników, które mogą wpływać na zniekształcenie zeznań, dokonanie analizy mechanizmów psychologicznych leżących u podłoża stwierdzonych zniekształceń, dokonanie psychologicznej oceny zeznań, ustalenie związku między stwierdzonymi u świadka zaburzeniami a zajęciem². Ponadto psycholog posiada kompetencję aby profilować sprawców w różnych typach przestępstw, diagnozować osobowość i procesy poznawcze sprawców czynów zabronionych. Biegły może poddać neuropsychologicznej ocenie treść zeznań przesłuchiwanych, w szczególności w ramach diagnozy wiarygodności zeznań dzieci.

Zgodnie z art. 193 § 1 kpk., w sytuacji gdy stwierdzenie okoliczności mających istotne znaczenie dla rozstrzygnięcia sprawy wymaga wiadomości specjalnych, należy odwołać się do dowodu z opinii specjalistycznych. Na tej podstawie należy wnioskować, iż występują dwie przesłanki, od których wystąpienia uzależnione jest powołanie biegłego: po pierwsze, konieczne jest stwierdzenie okoliczności mających istotne znaczenie dla rozstrzygnięcia, po drugie, stwierdzenie tych okoliczności opiera się na ustaleniach wymagających wiadomości specjalnych.

Sama definicja pojęcia „biegły” pozostawiana jest jednak doktrynie, która wskazuje na konieczność wystąpienia dwóch elementów: materialnego – odnoszącego się do wymogu posiadania wiadomości specjalnych oraz formalnego – związanego z trybem powołania w charakterze biegłego w procesie w danym celu. Biegły występuje jako osobowe źródło dowodowe, natomiast jego opinia stanowi środek dowodowy³.

2 J. K. Gierowski, T. Jaśkiewicz-Obydzińska, M. Najda, *Psychologia w postępowaniu karnym*, Warszawa 2008, s. 270.

3 D. Gruszecka (w:) *Komentarz do kodeksu postępowania karnego*, J. Skorupka (red.), wyd. 3, 2018, Legalis, [dostęp: 01.02.2018].

Literalne brzmienie art. 193 kpk. bezdyskusyjnie wskazuje na obligatoryjny charakter opinii biegłego w sytuacjach, gdy rozstrzygnięcie o przedmiocie postępowania wymaga wiadomości specjalnych. Powyższe znajduje również uzasadnienie w utrwalonej od lat linii orzeczniczej: „Wiedza sądu nie stanowi dowodu w sprawie, umożliwia jedynie i ułatwia sądowi ocenę dowodu z opinii biegłego. Nawet gdyby sąd posiadał wiadomości specjalne, to i tak jest zobowiązany skorzystać z dowodu w postaci opinii biegłego. Organ procesowy nie może zrezygnować z opinii biegłego, jeżeli ustalenie faktu wymaga wiedzy specjalnej. Nie może też odrzucić wszystkich opinii specjalistycznych i przyjąć w danej sprawie własnego odmiennego stanowiska”⁴. Nadto obowiązuje bezapelacyjny zakaz rezygnacji z powołania biegłego celem skorzystania z opinii sporządzonej w innej sprawie, choćby przez tego samego biegłego⁵. Nie zasługuje na akceptację również sięganie do „substitutów” opinii, np. dokonywanie ustaleń dotyczących stopnia uszkodzenia ciała w oparciu o zaświadczenia lekarskie⁶. Rola biegłego nie jest nielimitowana, bowiem: „nie jest zadaniem biegłych odtworzenie faktów istotnych dla rozstrzygnięcia sprawy. Obowiązek ten spoczywa na sądzie orzekającym, przy czym opinie biegłych mogą okazać się *in concreto* dowodami wydatnie ułatwiającymi jego wypełnienie”⁷.

Ponadto, zgodnie ze stanowiskiem SN, biegły nie powinien dokonywać oceny dowodów, lub wypowiedzi co do winy sprawcy: „zgodnie z przepisami kpk. ustalenie winy – zwłaszcza na podstawie oceny wiarygodności dowodów, należy wyłącznie do kompetencji sądu, zdaniem zaś biegłego jest przy wykorzystaniu posiadanych wiadomości specjalnych”⁸. Tym samym należy zgodzić się z E. Gruzą, iż: „Rola biegłego nie jest rozstrzyganie sprawy, a jedynie dostarczenie fachowych, specjalistycznych wiadomości, wyrażonych w postaci przypisanego wymogami prawa środka dowodowego, poddawanego zbadaniu i ocenie przez niezawisły sąd”⁹.

4 Wyr. SN z 2.3.2017 r., II kk. 358/16, Legalis; por. też wyr. SA w Katowicach z 10.2.2016 r., II AKa 421/15, Legalis [dostęp: 02.03.2018].

5 A. Gaberle, *op. cit.*, s. 204.

6 Wyr. SN z 25.1.1989 r., V KRN 298/88, OSNPG 1989, nr 6, poz. 71.

7 Post. SN z 7.11.2005 r., V kk. 91/05, OSNwSK 2005, nr 1, poz. 2005.

8 Wyr. SN z 7.1.1987 r., V KRN 474/86, OSNPG 1988, nr 3, poz. 29.

9 E. Gruza, *O błędach i ich przyczynach w opiniach biegłych, (w:) Doctrina multiplex veritas una. Księga jubileuszowa ofiarowana Profesorowi Mariuszowi Kulickiemu*, Toruń 2004, s. 179; S. Kalinowski, *Biegły i jego opinia*, Warszawa 1994, s. 71-72.

W tym miejscu należy również pochylić się nad zakresem znaczeniowym pojęcia „wiadomości specjalne”, które należy zakwalifikować do pojęć nieostrych. T. Tomaszewski wskazuje, że sam termin wiadomości specjalnych jest pojęciem szczególnie nieostrym, którego zakres znaczeniowy w piśmiennictwie dookreślany jest poprzez odwołanie do wiadomości przekraczających w danym społeczeństwie ogólnie dostępną wiedzę w zakresie nauki, sztuki, techniki lub rzemiosła¹⁰. Zgodnie z orzecznictwem SN: „Okolicznościami uznanymi przez ustawę procesową za wymagające wiadomości specjalnych nie są okoliczności, co do których wiadomości są dostępne dla dorosłego człowieka o odpowiednim doświadczeniu życiowym, wykształceniu i zasobie wiedzy ogólnej”¹¹.

W praktyce często powstają wątpliwości w zakresie wyboru biegłego o właściwej specjalności. Istotnym bowiem jest, iż biegły winien posiadać nie tylko kompetencje w zakresie swojej profesji, ale również powinien wykazać się znajomością prawa i procedury sądowej. Za E. Gruzą należy przyjąć, iż wymóg rzetelnej analizy stanu faktycznego wymusza na biegłym ciągłe inicjowanie procesu samodoskonalenia zawodowego, tak aby posiadana wiedza ulegała aktualizacji¹². Tylko wtedy biegły daje rękojmię należytego wykonania zleconego mu zadania.

W sytuacji, gdy organ procesowy dostrzeże potrzebę dokonania ustaleń w oparciu o wiadomości specjalne, dokonuje wyboru biegłego z zakresu tej specjalności, która jest najbardziej odpowiednia ze względu na rodzaj i charakter okoliczności¹³. Niemniej należy podkreślić, iż ustawodawca wskazał kilka przypadków, gdy ustawa narzuca rodzaj specjalności biegłego. Przepisy procedury karnej wprost określają sytuacje, w których udział biegłego psychologa jest nieodzowny. W trybie art. 185 psycholog uczestniczy w przesłuchaniu świadka małoletniego, ponadto może uczestniczyć w przesłuchaniu pokrzywdzonego przestępstwem z art. 197-199, a co – więcej badanie oskarżonego w trybie art. 215 kpk. przeprowadzane jest przez biegłych, którymi mogą być zarówno psychologowie, jak i lekarze.

10 T. Tomaszewski, *Dowód z opinii biegłego w procesie karnym*, Kraków 1998, s. 9.

11 Wyr. SN z 15.4.1976 r., II KR 48/76, OSNKW 1976, nr 10-11, poz. 133.

12 E. Gruza, *O błędach...*, s. 182.

13 D. Gruszecka (w:) *Komentarz do kodeksu postępowania karnego*, J. Skorupka (red.), wyd. 3, 2018, Legalis, [dostęp: 01.02.2018].

Ponadto w orzecznictwie wskazuje się, iż zasadność sięgania po dowód z opinii biegłego odnosi się do takich kwestii, jak: ustalenie charakteru i stopnia uszkodzenia ciała¹⁴, a także odtworzenia przebiegu zdarzenia w oparciu o ślady ujawnione w toku oględzin. Biegły ocenia również stopień ograniczenia i wyłączenia poczytalności, również silnego wzburzenia przy przestępstwie zabójstwa¹⁵. W tym ostatnim przypadku podnosi się jednak zasadnie, że ocena usprawiedliwienia tegoż wzburzenia powinna podlegać wyłącznie sądowi. Zgodnie z stanowiskiem SN: „Stan silnego wzburzenia musi być usprawiedliwiony okolicznościami (art. 148 § 4 kk.), a ocena tych okoliczności należy do Sądu, a nie do biegłych¹⁶”.

Zgodnie z treścią art. 194 kpk. o dopuszczeniu dowodu z opinii biegłego sąd wydaje postanowienie, które musi zawierać dokładne dane, tj.: imię, nazwisko i specjalność biegłego lub biegłych, przedmiot i zakres ekspertyzy ze sformułowaniem, w miarę potrzeby, pytań szczegółowych oraz termin dostarczenia opinii. Ustawa nie wskazuje żadnych skutków procesowych w razie niedotrzymania terminu, aczkolwiek jest to termin, który ma dyscyplinować biegłego, tak aby przeciwdziałać przewlekłości postępowania. Zakres ekspertyzy psychologicznej sporządzanej przez biegłego psychologa jest niezwykle szeroki i swym zasięgiem może obejmować wiele obszarów. Zakres badawczy określony jest w formie pytań, które w zależności od rodzaju sprawy dotyczą następujących kwestii. W przypadku spraw w, których uczestniczą dorośli sprawcy, sądy zwracają się o określenie cech osobowości sprawcy czynu, czyli „sylwetki psychologicznej”. Natomiast w sprawach nieletnich sąd wymaga informacji w zakresie stanu rozwoju psychicznego małoletniego sprawcy czynu przestępczego lub motywów jego działania. Co więcej, psycholog może wypowiedzieć się co do propozycji środków reakcji prawnokarnej, które według jego uznania najpełniej spełnią funkcję zapobiegawczą i prewencyjną. Ma to o tyle istotne znaczenie, że określenie prognozy kryminologicznej wobec sprawcy małoletniego rzutu je na dalszy przebieg procesu resocjalizacji. Ponadto biegły może zaproponować odpowiedni rodzaj terapii, które według jego doświadczenia

14 Wyr. SN z 25.1.1989 r., V KRN 298/88, OSNPG 1989, nr 6, poz. 71.

15 Wyr. SA w Lublinie z 7.4.1998 r., II AKa 8/98, OSA 1999, nr 5, poz. 37.

16 Wyr. SN z 2.12.2004 r., II kk. 102/04, Legalis, [dostęp: 08.03.2018].

klinicznego winny być zastosowane wobec sprawcy czynu. Natomiast w sytuacji gdy nieletni występują w charakterze świadka, psycholog może zostać zapytany o podatność świadków na sugestie i ewentualne źródła tych sugestii czy też skłonność do konfabulacji. W ten sposób psycholog bada występowanie zaburzeń procesów postrzegania.

Biegły jest niezależny od organu procesowego jak i od stron w doborze metod i badań specjalistycznych, co nie oznacza, iż nie podlega kontroli. W literaturze przedmiotu podnosi się, iż w procesie opracowywania opinii psycholodzy winni konsultować swoje wnioski również z psychiatrami¹⁷. Dotyczy to przede wszystkim takich spraw, w których należy dokonać oceny poczytalności, a w konsekwencji zdolności oskarżonego do ponoszenia odpowiedzialności karnej.

Kolejna płaszczyzna, na której występuje biegły, dotyczy przesłuchania świadków czy też podejrzanego. W sprawach o przestępstwa popełnione z użyciem przemocy lub groźby bezprawnej lub określonych w rozdziałach XXIII, XXV i XXVI kk. pokrzywdzonego, który w chwili przesłuchania nie ukończył 15 lat, przesłuchuje się w charakterze świadka tylko wówczas, gdy jego zeznania mogą mieć istotne znaczenie dla rozstrzygnięcia sprawy, i tylko raz, chyba że wyjdą na jaw istotne okoliczności, których wyjaśnienie wymaga ponownego przesłuchania, lub żąda tego oskarżony, który nie miał obrońcy w czasie pierwszego przesłuchania pokrzywdzonego. Przesłuchanie przeprowadza sąd na posiedzeniu z udziałem biegłego psychologa.

Co prawda oskarżony nie ma obowiązku dowodzenia swej niewinności ani dostarczania dowodów na swoją niekorzyść. Jest jednak obowiązany poddać się badaniom psychologicznym i psychiatrycznym oraz badaniom połączonym z dokonaniem zabiegów na jego ciele, z wyjątkiem chirurgicznych, pod warunkiem, że dokonywane są przez uprawnionego do tego pracownika służby zdrowia z zachowaniem wskazań wiedzy lekarskiej i nie zagrażają zdrowiu oskarżonego, jeżeli przeprowadzenie tych badań jest nieodzowne.

Zgodnie z literalnym brzmieniem art. 192 § 2 kpk. sąd może zarządzić przesłuchanie świadka z udziałem biegłego lekarza lub biegłego

17 J.K. Gierowski. *Ekspertyza psychologiczna. Przedmiot i zakres ekspertyzy psychologicznej*, (w:) *Ekspertyza sądowa*, J. Wójcikiewicz, Kraków 2002, s. 391.

psychologa, gdy zajdzie wątpliwość co do choćby jednej z okoliczności takich, jak: stan psychiczny świadka, jego rozwój umysłowy, zdolności postrzegania lub odtwarzania przez niego postrzeżeń. W takiej sytuacji świadek nie może sprzeciwić się przesłuchaniu z udziałem biegłego psychologa. Przesłuchanie w takim trybie następuje na wniosek strony procesowej albo z inicjatywy samego organu procesowego, który dostrzeże taką potrzebę.

Z orzecznictwa SN wynika, iż potrzeba powołania biegłego na podstawie art. 192 § 2 kpk. ma zawsze charakter ocenny, zwłaszcza gdy świadek jest osobą pełnoletnią i nie zdradza żadnych uchwytnych odchyleń od tzw. normy zdrowia psychicznego, przy uwzględnieniu wszelkich trudności w określeniu takiej normy¹⁸. Jak podkreśla się w literaturze przedmiotu, przesłankami zastosowania art. 192 § 2 kpk. są zawsze i wyłącznie wątpliwości wymienione w tym przepisie, natomiast ich źródło może być różne i samo przez się wcale nie przesądza o każdorazowej zasadności przesłuchania świadka z udziałem biegłego. Natomiast sam fakt leczenia się świadka psychiatrycznie lub przebytego leczenia neurologicznego nie uzasadnia automatycznie istnienia obaw o treść jego zeznań i tym samym nie powoduje powinności zastosowania przez organ orzekający przepisu art. 192 § 2 kpk. O przesłuchaniu świadka z udziałem biegłego lekarza lub biegłego psychologa decyduje sąd lub prokurator z urzędu lub na wniosek strony w formie postanowienia. Każdy biegły ma możliwość zapoznania się z wcześniejszymi zeznaniami świadka, lub innymi dokumentami, które mogą rzutować na ocenę osobowości świadka. Co więcej, jeżeli przesłuchiwanym jest pokrzywdzony przestępstwami z art. 197-199 kk., czynność taka odbywa się przy udziale biegłego psychologa, którym powinna być osoba tej samej płci co przesłuchiwany.

Ujawnienie się wątpliwości co do stanu psychicznego świadka, jego stanu rozwoju umysłowego, zdolności postrzegania lub odtwarzania przez niego postrzeżeń rodzi po stronie organu procesowego możliwość skorzystania z pomocy biegłego przy przesłuchaniu świadka. Organ ma obowiązek zarządzić przesłuchanie z udziałem biegłego, jeżeli zeznania

18 Post. SN z 2.3.2010 r., III kk. 310/09, OSNwSK 2010, nr 1, poz. 460, Legalis, [dostęp: 03.04.2018].

świadka mogą mieć istotne znaczenie dla rozstrzygnięcia, a spełnione są warunki z art. 192 § 2 kpk.¹⁹

Należy wyartykułować, iż biegły psycholog nie podejmuje się oceny wiarygodności zeznań, a w szczególności psycholog nie jest uprawniony do wyrażania sądów, na ile w jego opinii zeznania odpowiadają rzeczywistemu stanowi faktycznemu. Jak trafnie wskazuje SN: „przedmiotem ocen biegłych z psychologii jest poziom rozwoju umysłowego i emocjonalnego człowieka oraz próby wyjaśnienia pobudek, które kierują jego zachowaniami, nie zaś ocena, czy świadek zeznający w danej sprawie zeznał prawdę; kwestia wiarygodności może być przedmiotem ocen biegłego tylko w kontekście zaobserwowania u badanego jakiegoś defektu psychicznego (przykładowo braku zdolności do zapamiętywania przebiegu zdarzenia, czy nierozumienia jego znaczenia i wypełnienia powstałych w ten sposób luk konfabulacją)”²⁰. Zatem to na sędzię spoczywa obowiązek dokonania oceny wiarygodności zeznań, a rola biegłego ogranicza się do przedstawienia wniosków, które zostaną następnie zestawione z innymi dowodami zgromadzonymi w sprawie celem dokonania przez sąd obiektywnej oceny zeznań. W celu uniknięcia ewentualnych uchybień dokonywana przez sędziego logiczna i sformalizowana ocena zeznań powinna jednak uwzględniać również aspekty psychologiczne rzutujące na ich wiarygodność. W konsekwencji wiadomości specjalne uzyskane od biegłego psychologa, w zestawieniu z treścią relacji świadka oraz wymową pozostałego materiału dowodowego zgromadzonego w sprawie, pozwalają wyłącznie sądowi ocenić, czy zeznania świadka są wiarygodne”²¹. Zadaniem psychologa powołanego na podstawie art. 192 § 2 kpk. jest jedynie przedstawienie, po przeprowadzeniu stosownych badań, opinii co do osobowości świadka²².

W celu dokonania rzetelnej analizy zeznań świadka psycholog musi wykazać się szeroką wiedzą w zakresie znajomości skutecznych technik przesłuchiwania. Przede wszystkim psycholog winien wykazać się wysokim poziomem etycznym i obiektywizmem. Jedną z najważniejszych

19 A. Gaberle, *Dowody*, s. 205.

20 Post. SN z 5.5.2006 r., V kk. 387/05, OSNwSK 2006, nr 1, poz. 967.

21 Wyr. SN z 27.3.2014 r., V kk. 331/13, Legalis).

22 L.K. Paprzycki, *Komentarz aktualizowany do art. 192 kpk.*, Lex/el.; B. Wojciechowski, *Psychologiczna analiza treści zeznań świadków i ocena ich wiarygodności*, Palestra. 2012, nr 1-2, s. 70.

kwestii jest opanowanie sztuki słuchania, które pozwala na nawiązanie odpowiedniej relacji z przesłuchiwanym. Należy także podzielić stanowisko prezentowane w doktrynie, iż im inteligentniejszy i bardziej wykształcony świadek czy podejrzany, tym wyższy poziom inteligencji i wykształcenia winien prezentować przesłuchujący, tak aby nie spowodować odwrócenia ról, gdy to przesłuchiwany narzuca tok rozmowy²³. Co więcej, biegły nie może kierować się uprzedzeniami i stereotypami.

Jeszcze inaczej wygląda taktyka przesłuchiwania podejrzanego. Znajduje to swoje uzasadnienie w założeniu, że rola podejrzanego jest zupełnie inna niż świadka. Mając na względzie, iż jedną z naczelnych zasad postępowania karnego stanowi domniemanie niewinności, wymusza to poniekąd u oskarżonego ciąg przemyślanych działań i wypowiedzi, które podejmowane są w celu uchylecia się od odpowiedzialności karnej. Z tego właśnie powodu przebieg przesłuchiwania podejrzanego spotyka się z niekontrolowanymi trudnościami. Jak trafnie zauważył W. Gutekunst, przesłuchanie może przypominać swoistą walkę, w której organ procesowy i podejrzany najczęściej dążą do niezgodnych ze sobą celów, co stanowi swoistą kooperację negatywną²⁴. Z tego też względu, biegły musi wykazać się dodatkowymi atutami, tak aby móc „wyłapać” wszelkie rodzaje manipulacji, jakie może stosować przesłuchiwany.

Udział psychologa w toku postępowania karnego przewiduje również przepis art. 354a kpk., zgodnie z którym sąd ma obowiązek wysłuchania biegłych odpowiednich specjalności przed orzeczeniem środka zabezpieczającego w postaci elektronicznej kontroli miejsca pobytu, terapii, terapii uzależnień, pobytu w zakładzie psychiatrycznym. Taki sam wymóg widnieje przy orzekaniu nakazu lub zakazu, o których mowa w art. 39 pkt 2-3 kk., tj. zakaz zajmowania określonego stanowiska, wykonywania określonego zawodu lub prowadzenia określonej działalności gospodarczej; zakaz prowadzenia działalności związanej z wychowaniem, leczeniem, edukacją małoletnich lub z opieką nad nimi; zakaz przebywania w określonych środowiskach lub miejscach, kontaktowania się z określonymi osobami, zbliżania się do określonych osób lub opuszczania określonego miejsca pobytu bez zgody sądu; zakaz wstępu na imprezę masową; zakaz wstępu do ośrodków gier i uczestnictwa

23 Z. Czeczot, M. Czubalski, *Zarys kryminalistyki*, Warszawa 1972, s. 77.

24 W. Gutekunst, *Programowanie przesłuchania*, Problemy Kryminalistyki 1964, nr 52, s. 716.

w grach hazardowych; nakaz okresowego opuszczenia lokalu zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym; zakaz prowadzenia pojazdów.

Co więcej, należy podkreślić, iż szczególny udział psychologa dotyczy również sytuacji orzekania środka zabezpieczającego w postaci umieszczenia w zakładzie zamkniętym. Wówczas, zgodnie z art. 354 kpk., sąd obligatoryjnie wysłuchuje lekarzy psychiatrów i psychologa, co stanowi wymóg przeprowadzenia na rozprawie albo posiedzeniu dowodu z ustnej opinii biegłych tych specjalności. Wynika stąd, iż w jednej sprawie orzekają biegli zarówno z dziedziny psychiatrii, jak i psychologii.

Należy również zauważyć, iż udział biegłego psychologa w sprawie o umorzenie postępowania i zastosowanie środka zabezpieczającego z art. 94 § 1 kk. jest obligatoryjny. Natomiast to art. 193 § 1 kpk. stanowi podstawę do przeprowadzenia dowodu z opinii psychologicznej, mimo braku żądania ze strony psychiatrów. Jednak organ procesowy powołujący biegłego może sam zdecydować, na podstawie art. 193 § 3 kpk., czy biegli mają przeprowadzić badania wspólnie i wydać jedną opinię, czy też mają one mieć formę dwóch niezależnych. Istotą zatem jest ustalenie, kiedy mamy do czynienia z obligatoryjnym charakterem wysłuchania biegłego psychologa, a kiedy z fakultatywnym.

Jak wynika z treści art. 354a § 1 pkt 1 kpk., sąd przed orzeczeniem środka zabezpieczającego ma obowiązek wysłuchać biegłego psychologa. Biegłych lekarzy psychiatrów sąd wysłuchuje w sprawach osób niepełnosprawnych, o ograniczonej czytelności lub z zaburzeniami osobowości albo gdy uzna to za wskazane. Z kolei w sprawach osób z zaburzeniami preferencji seksualnych sąd wysłuchuje: biegłego psychologa, biegłych lekarzy psychiatrów i biegłego lekarza seksuologa lub biegłego psychologa seksuologa. Natomiast z treści art. 354a § 2 kpk. wynika fakultatywność wysłuchania psychologa. Sąd nie ma obowiązku wysłuchania biegłego (biegłych), jeżeli sprawca, wobec którego istnieją podstawy do orzeczenia terapii lub terapii uzależnień, wyraża zgodę na taką terapię lub terapię uzależnień. W praktyce sąd wysłuchuje biegłego, aby dokonać prawidłowej oceny zgody wyrażonej przez sprawcę na poddanie się terapii lub terapii uzależnień. Należy zgodzić się z D. Gruszecka, iż: „Przepis art. 354a kpk. nie posługuje się wprost sformułowaniem «opinia» biegłego (biegłych), ale nie powinno budzić niczych wą-

pliwości, że procesowym rezultatem wysłuchania biegłego (biegłych) jest zawsze opinia, tyle że w wersji ustnej podana wprost do protokołu”²⁵. W literaturze przedmiotu zwraca się również uwagę, iż treść protokołu powinna odzwierciedlać wymagania stawiane opinii w art. 200 § 2 kpk., tak aby była jasna i zrozumiała.

Podsumowanie

Wydaje się, iż rola psychologa na gruncie polskiego procesu odgrywa coraz większą rolę. Postęp w diagnostyczno-terapeutycznych metodach współczesnej psychologii klinicznej sprawia, że organy wymiaru sprawiedliwości coraz częściej korzystają z wiedzy specjalnej dotyczącej zasad i procesów psychicznych ludzi. Aktywność biegłego psychologa przejawia się na różnych polach. Biegły wypowiada się co do stanu zdrowia sprawcy, jego poczytalności. Podejmuje się również oceny w przypadku przestępstw, w których istotą orzekania jest ustalenie motywów działania sprawcy czy też źródła emocji, chociażby w wypadku zabójstw w szczególności w typach kwalifikowanych bądź uprzywilejowanych. W drodze przykładu należy podkreślić, jak trudnym jest dokonanie oceny, czy np. zabójstwo noworodka nastąpiło rzeczywiście pod wpływem silnego przeżycia związanego z przebiegiem porodu. W takich sytuacjach niezbędnym okazuje się pomoc biegłego, który jest kompetentny do dokonania takiej oceny. Ponadto gwarancją rzetelnej opinii jest nieustanne doskonalenie zawodowe biegłego. Co więcej, biegły musi dbać o własną równowagę emocjonalną, tak aby powierzone zadania wykonywać z precyzją i rzetelnością, nie sugerując się subiektywnymi emocjami. Wszystkie aspekty merytorycznego przygotowania biegłego są niezwykle istotne z uwagi na ewentualne błędy opinii i ich istotne konsekwencje procesowe. Bez psychologa nie sposób orzekać nie tylko o niepoczytalności albo poczytalności ograniczonej, gdy przyczyną stanu zdrowia psychicznego jest choroba psychiczna, ale również o konieczności stosowania leczniczych środków zabezpieczających. Należy nadmienić, iż ustawodawca wielokrotnie posługuje się pojęciami, takimi jak „w związku z upośledzeniem umysłowym albo innymi za-

25 D. Gruszecka, (w:) *Komentarz do kodeksu postępowania karnego*, J. Skorupka (red.), wyd. 3, 2018, Legalis, [dostęp: 01.02.2018].

kłóceniami czynności psychicznych”. W praktyce wyłącznie psycholodzy są w stanie prawidłowo wyjaśnić zakres znaczeniowy ww. pojęć i zdecydować, czy w konkretnej sprawie zachodzą takie okoliczności. Ma to bardzo doniosłe znaczenie z uwagi na ocenę różnych aspektów, które wpływają na kierunek oceny stanu faktycznego, a w konsekwencji na treść wyroku.